

TUVALET BECERİLERİNİN ÖĞRETİMİNDE GÖRSEL DESTEKLE TASARLANMIŞ MOTİVASYON ARTIRMA SİSTEMİNİN KULLANILDIĞI AİLE EĞİTİMİ PROGRAMININ İNCELENMESİ

Olca Göçen
Özel Eğitim Alan Öğretmeni
Hamidiye Ortaokulu, Afyonkarahisar

GİRİŞ

Otizm Spektrum Bozukluğu olan çocuklar tuvalet becerilerini edinmede normal gelişim gösteren akranlarına kıyasla daha fazla güçlük gösterebilmektedir. Ancak tuvalet becerileri de diğer öz bakım becerileri gibi çocukların bağımsızlaşmalarında vazgeçilmez bir öneme sahiptir. Çocuklarda tuvalet eğitimine genel olarak 3 yaş civarında başlanabilir. Ancak hangi yaşta başlanacağından daha çok tuvalet et eğitimine ne zaman başlayacağını çocuğunun gelişimsel durumunu ve tuvalet eğitimi için gerekli önkoşul becerilere sahip olup olmadığını değerlendirerek karar vermeniz daha doğru olacaktır. Otizm Spektrum Bozukluğu olan çocuğumuz ile ailesi tuvalet eğitimine başlamıştır. Çocuğumuz bazı zamanlar altının kuru kalmasına, geceleri yatağını ıslatmamasına rağmen bezinden rahatsız olmuyordu. Çocuk, anne baba tarafından tuvalete götürüldüğünde çiş ya da kakasını tuvalete yapmamaktadır. Çiş ve kakasını tuvaletten çıktıktan sonra altına yapmaktadır. Altını ıslatsa bile bu durum onu rahatsız etmemektedir. Oyunla veya başka bir şeyle meşgulken çiş ya da kakasını yapmakta ve bu durumdan rahatsızlık duymamaktadır. Aileye çiş ya da kakası geldiğinde haber vermemektedir. Annemiz bu süreçte bezi çıkararak eğitime devam etmiş fakat süreçte yaşanan başarısızlık ailemizi özellikle annemizi yormuş ve umutsuzluğa kapılmasına yol açmıştır.

AMAÇ

Bu çalışmada otizm spektrum bozukluğu olan çocuğa sahip ailemize, aile eğitimi programı ile “Görsel Destekle Tasarlanmış Motivasyon Artırma Sistemini “kullanmayı öğretmek; OSB’ li çocuğunun tuvaletini kaza yapmadan tuvalete giderek yapması ve bağımsız yaşamasına katkı sağlamasına destek olmak amaçlanmaktadır.

YÖNTEM

Araştırmaya 4 yaşında OSB tanısı almış çocuğumuz ve ailesi katılmıştır. Çocuğumuz yarım gün kreşte eğitim almaktadır. Çocuğumuzun anne-babası üniversite mezunudur. Aile tarafından çocuk ile tuvalet eğitimine başlanmış fakat ilerleme kaydedilememiştir. Çocuğun aile tarafından daha önce belirlenmiş 45dk-1 saatlik kurulum süresinin olması, basit yönergeleri anlıyor ve yerine getiriyor olması, başka bir sağlık probleminin olmaması çalışmaya katılma ölçütü olarak kabul edilmiştir.

ARAŞTIRMA DESENİ

Araştırma Tek-Denekli araştırma modellerinden, A-B modeline göre tasarlanmıştır. Araştırmanın bağımlı değişkeni, çocuğun tuvalet becerilerini tuvalete zamanında yapmasıdır. Bağımsız değişkeni ise Görsel Destekle Tasarlanmış Motivasyon Artırma Sisteminin Kullanıldığı Aile Eğitim Programıdır. Araştırmanın A evresinde, çocuğun tuvaletini zamanında yapma düzeyi belirlenmiştir. B evresi de programın uygulama evresini oluşturmaktadır.

VERİ TOPLAMA ARAÇLARI

- Ön Test-Son Test
- Aile Görüşmesi
- Pekiştireç Belirleme Formu
- Serbest Olay Kayıt Formu
- Programın Uygulanması Süreci kayıt formu

Aile Eğitim Programının Amaçlarının Değerlendirilmesi

Çocuğun Tuvalet Hikayesi ve Performansını Belirlemeye Yönelik

Çalışmaya katılan çocuk için etkili ödülleri belirleme

Çocuğun son kurulum süresini ve tuvalete yönlendirmek için zaman göstergesinin uygulanacağı süreyi belirlemeye yönelik

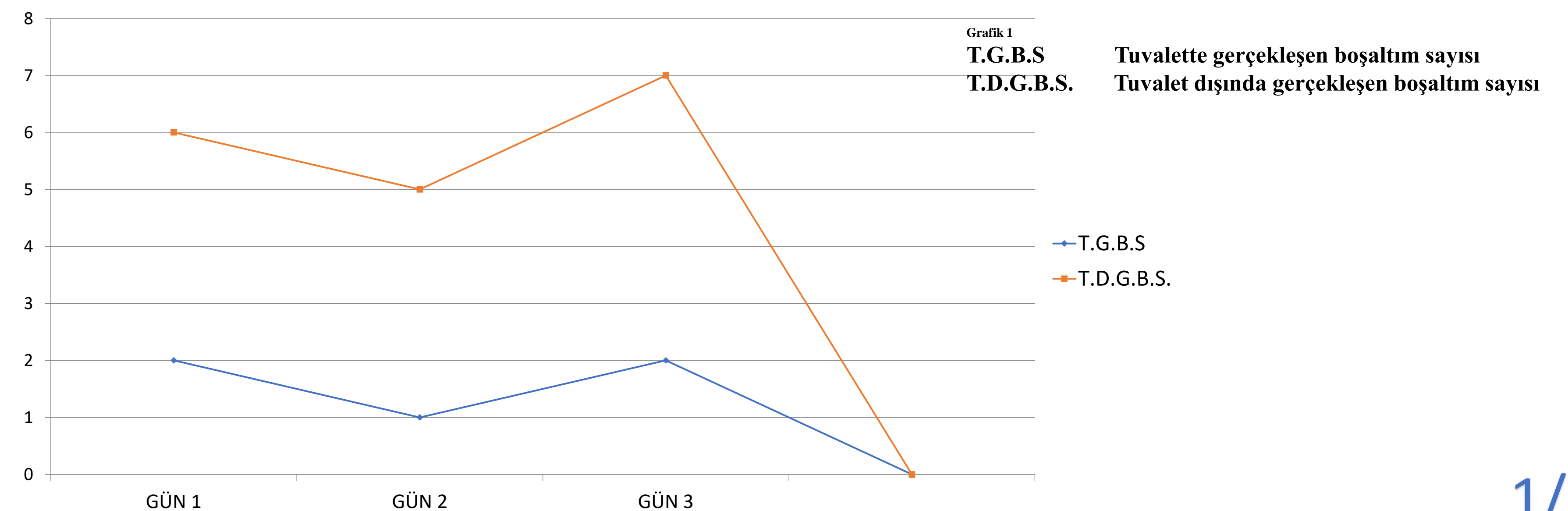
Görsel Destekle Tasarlanmış Motivasyon Artırma Sisteminin Aile tarafından uygulama sürecini gösteren , aile tarafından kayıt altına alınan çizelge

Araştırma Süreci

Çalışmanın deney süreci, Görsel Destekle Tasarlanmış Motivasyon Artırma Sisteminin nasıl kullanılacağını anne ve babaya aile eğitimi programı ile kazandırarak çocuktaki ilerlemeyi ev ziyaretinde ve tutulan kayıtlar ile izlemeyi içermektedir. Aile Eğitimi Programı 3 oturumdan oluşmuştur. Her bir oturum 40 dakika olacak şekilde anne ve babaya yönelik planlanmıştır. 1. oturumda, tuvalet becerisinin önemi ve tuvalet becerisinin önkoşul becerileri ele alınmıştır.2.oturumda tuvalet becerisi için fiziksel ortamın düzenlenmesi ve eğitim için gerekli araç-gereçler,3. oturumda tuvalet kayıt çizelgesi tutma ve görsel destekle tasarlanmış motivasyon artırma sisteminin nasıl kullanılacağı ev ortamında aileye aktarılmıştır. Aile eğitim programından önce ;ön test uygulaması yapılmıştır. Programın amaçları düz anlatım , model olma , yaparak-yaşayarak öğrenme aşamalarıyla kazandırılmıştır. Program bitiminde son test uygulaması yapılmıştır. Ayrıca soru-cevap şeklinde bilgi düzeyi değerlendirilmesi yapılmıştır. Ailenin aile eğitimi programdaki amaçları gerçekleştirdikten sonra program sonlandırılmıştır.

Başlama Düzeyi

Çocuğun son kurulum süresini ve tuvalete yönlendirmek için zaman göstergesinin uygulanacağı süreyi belirlemeye yönelik aile bilgilendirmesi ve eğitimi yapıldıktan sonra aile tarafından kayıt tutulmaya başlanmıştır. Serbest olay kayıt tekniği kullanılmıştır. 3 gün kayıt tutulmuştur.Çocuğun aileden tuvalete gitme ile ilgili bir uyarı/yönerge gelmeden çişini kaçırmaması ya da çiş geldiği zaman,belirti göstermeden çişini yapma süreci serbest olay kaydı tekniği ile kayıt altına alınmıştır. Kreşte çocuğun öğretmeni tuvalet kayıt çizelgesi kullanma konusunda bilgilendirilmiştir.Çocuğun kreşte bulunduğu sürelerde de serbest olay kaydı tekniği ile kayıt tutulmuştur. (Bu süreçte çocuk aile ve okulda öğretmeni tarafından belirli aralıklarla tuvalete yönlendirilmiştir.)

TUVALET BECERİLERİNİN ÖĞRETİMİNDE GÖRSEL DESTEKLE TASARLANMIŞ MOTİVASYON ARTIRMA SİSTEMİNİN KULLANILDIĞI AİLE EĞİTİMİ PROGRAMININ İNCELENMESİ

Uygulama Süreci

Başlama düzeyi verilerinden yola çıkarak, çocuğun son kuruluk süresini ve tuvalete yönlendirmek için zaman göstergesinin uygulanacağı süre 1 saat olarak belirlenmiştir. Görsel Destekle Tasarlanmış Motivasyon Artırma Sistemi eğitim süreci başlamıştır. Hazırlanan görsel desteklerden klozet resmi(Resim 1),

Resim 1

çocuğun odasına (Resim 2),koridora(Resim 3) ve tuvalete(Resim 4) yerleştirilmiştir.

Çocuğun pekiştireçlerinden; sevdiği nesne ve etkinlik kitapları bir sepet içinde lavaboda görebileceği yere koyulmuştur. (Resim 5) Zaman ayarı için cep telefonunun alarmından yararlanılmıştır.

Resim 2

Eğitim Basamakları

1. Telefonun alarmı 1 saate ayarlanır.
2. Alarm çaldığında, klozet resmini işaret etmesi ve alması sağlanır. “Tuvalete gidelim “repliği söylenir ve çocuktan söylemesi istenir.
3. Çocuğa “ haydi tuvalete gidelim” diyerek onaylama yapılır ve tuvalete gidilir.
- 4.Çocuğun elindeki klozet resmini , tuvalette yer alan klozet resminin üstüne yapıştırması istenir ve klozete oturtulur. Telefonun alarmı 5 dakikaya ayarlanır.
5. Çocuk 5 dakika içinde tuvalete boşaltım yaparsa abartılı şekilde övülür ve ödüllendirilir.
- 6.Çocuk tuvaletini yapmazsa olumsuz bir şey söylemeden klozetten kaldırılır. Klozet resmini alması sağlanır ve tuvaletten ayrılır.
- 7.Tuvalet içinde yada dışında kaza olursa olumsuz bir şey söylemeden, tuvalete yetiştirilir. Çocuğun kıyafetleri değiştirilir.
8. Süreç içerisinde “Tuvalete gidelim” repliği silikleştirilir.
9. İlerleme kaydedildikçe telefon alarm süresi 90 dakika ve 2 saate çıkarılır.
10. İşlem basamakları bu şekilde devam ettirilir.

Resim 3

Resim 4

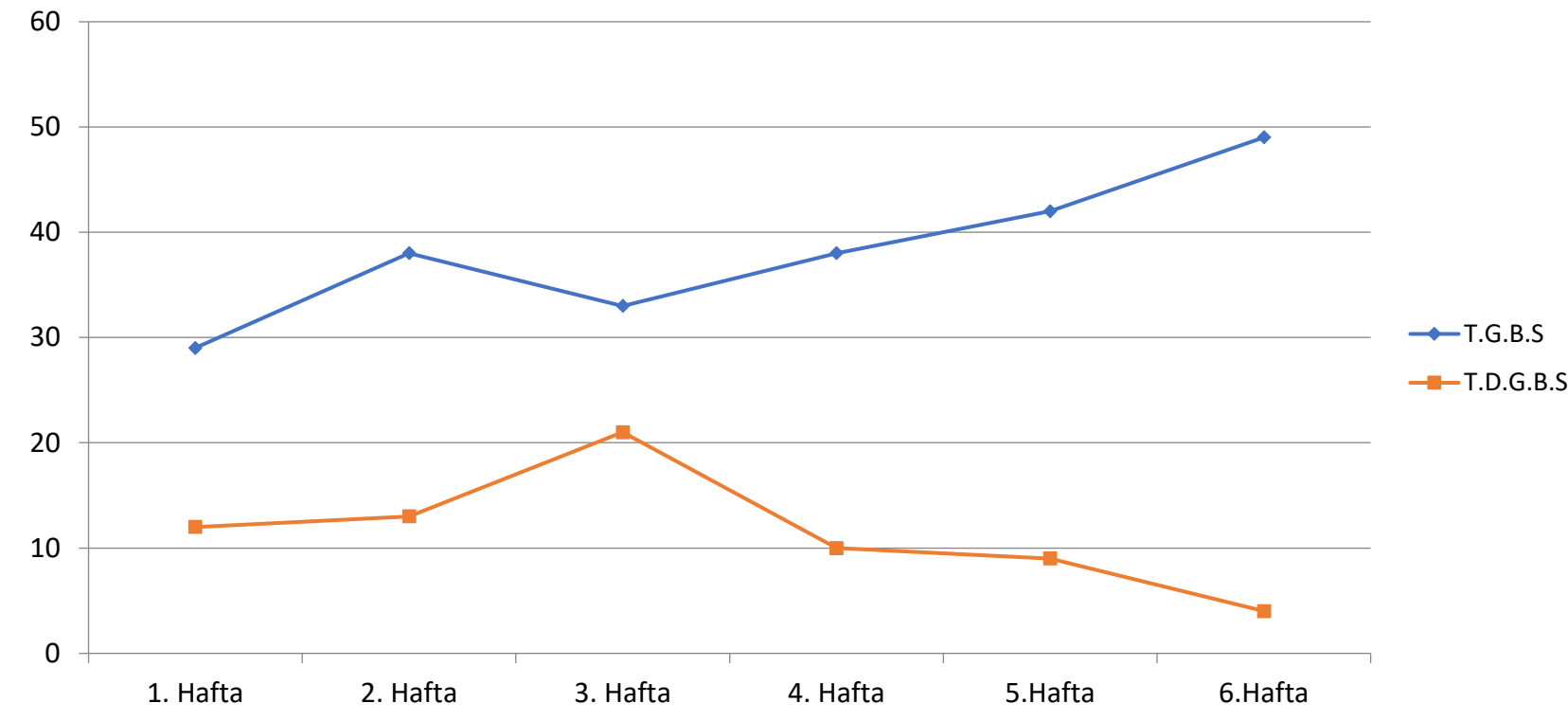
Resim 5

Uygulama sürecinde anne tarafından ve kreşte öğretmen tarafından kayıt tutulmuştur. Kayıt tutulurken,; tuvalete gerçekleşen boşaltımlar, tuvalette gerçekleşen boşaltım olarak kayıt edilmiştir. Tuvalet dışında veya tuvaletin içinde pantolona, iç çamaşırına, tuvalet girişine yapılan boşaltımlar, tuvalet dışında gerçekleşen boşaltım olarak kayıt edilmiştir.

Grafik 1 de başlama düzeyi verilerine baktığımızda 1. gün tuvalette gerçekleşen boşaltım sayısı 2, 2. gün 1, 3. gün 2 olarak kayıt edilmiştir. Diğer yandan tuvalet dışında gerçekleşen boşaltım sayılarına baktığımızda 1. gün 6, 2.gün 5, 3. gün 7 olarak kayıt edilmiştir.

Bulgular

Görsel destekle tasarlanmış motivasyon artırma sisteminin kullanıldığı aile eğitim programının etkililiğini belirlemek için,uygulama süreci verileri evde anne tarafından, kreşte öğretmen tarafından kayıt altına alınmıştır. Grafik hazırlanmıştır. Uygulama süreci verileri ,ev ve kreşte tutulan verilerden oluşmaktadır. Uygulama sürecinde tutulan kayıtlara ait veriler haftalık olarak grafiğe aktarılmıştır.

Grafik 2

Grafik 2 de 6 haftalık uygulamaya ait veriler yansıtılmıştır. Verileri haftalık olarak değerlendirdiğimizde tuvalette gerçekleşen boşaltım sayısının 3. hafta dışında istikrarlı bir şekilde arttığı gözlenmektedir. Yine verilere dayanarak tuvalet dışında gerçekleşen boşaltım sayılarının 3. hafta dışında istikrarlı bir şekilde azaldığı gözlenmektedir. 3. haftada ki durum ile alakalı olarak çocuğun o hafta hasta olmasından dolayı programın uygulanması sırasında aksaklıklar olduğu aile tarafından bildirilmiştir. Veriler grafiğe haftalık bazda aktarılmıştır. 6. haftanın verilerinde çocuğun 3 gün tuvalet dışında gerçekleşen boşaltım sayısının sıfır(0) olarak kaydedildiği görülmüştür. Buda programın bağımsız olarak tuvalet becerilerini kazandırmada etkili bir program olduğunu göstermektedir.

Programın sosyal geçerliliği ile ilgili olarak anne ve babadan öznel değerlendirme yoluyla elde edilen bilgilerin ışığında; anne ve babanın çocuklarının tuvalete artık sıkıntısız gitmeye başladığını, tuvalette klozete oturduğunda artık çişini tutmadığını, çiş ve kakası geldiğinde bunu söylemeye başladığını, altını kaza ile ıslattığında ellerinden tutup tuvalete gitmek istediğini, ilerlemenin gözle görülür bir şekilde olduğunu belirtmişlerdir. Aile programının faydalı ve etkili bir program olduğunu söylemiştir.

Sonuç

Araştırmanın sonunda anne babanın “Görsel Destekle Tasarlanmış Motivasyon Artırma Sistemi: Aile Eğitimi Programını“ uygulayabildikleri ve bu aile eğitim programının, ailenin bilgi düzeyine, uygulama düzeyine ve motivasyonuna katkı sağladığı hem de çocuğun bağımsız olarak tuvalet yapma becerisine daha fazla yaklaştığını göstermektedir.

Kaynakça

Tekin –İftar ,E (2012) . Eğitim ve Davranış Bilimlerinde Tek-Denekli Araştırmalar (1. Basım) Ankara. Türk Psikologlar Derneği Yayınları. Özcan, N. (2004). “Zihin Özürlü Çocuklara Tuvalet Becerisi Öğretimine Yönelik Aile Eğitimi Programının Etkiliği.” Yayımlanmamış yüksek lisans tezi, *Anadolu Üniversitesi*, Eskişehir. <https://tohumotizmportali.org/20-6-tuvalet-egitimi/Tohum Otizm Vakfı Eğitim Portalı>

